

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК.

КНИЖКА ІХ.

За вересень 1902 року.

ЗМІСТ

девятої книжки за вересень 1902 року.

	Стор.
Із поезій Сергія Павленка:	
І. Як би мені голос... П. Де щастя?	185—186
Із поезій П. Карманського:	
І. На чужині. П. О Лето!	186—187
Із поезій Ілька Гаврилюка	188—189
Із азіятських малюнків В. Р-ка:	
І. На чужині далекій	189—190
II. Зірки на землі	190—192
Плавні горять, Дніпрової Чайки	192—194
Поворот, повість Вол. Лаврівського (конець)	195—211
Ідеаліст, оповідання Гр. Коваленка-Коломацького	212—222
У столярні. Із моїх споминів, Івана Франка	223—240
Чайка, оповідання Наталки Полтавки	241—253
Із французьких поетів: (Далека Царівна, із Д. Ростана, перекл. А. Кримський, Любовна літанія, із Ж. Роденбаха, перекл. І. Франко)	254
Із гуморесок Антона Чехова, переклад Марії Грушевської:	
I. Вилізло шило з мішка	255—258
II. Кінське назвиско	259—262
III. Мнюх	262—266
IV. Книга зажалень	266—267
V. Мислитель	267—270
VI. Ордер	270—273
VII. Обмова	273—276
Справа українсько-руської гімназії в Ста- ніславові, В.	114—122
Вистава Родена в Празі, О. Луцького	123—127
Новини нашої літератури: III. Иван Семанюк (Марко Черемшина), Карби. оцінив М. Грушевський	128—134
Раси Європи і їх історичні взаємини, Дра Вл. Олехновича, переклав В. Г.	135—151
Наукові листки:	
VIII. Народня просвіта і медицина в Полтав- ській губ., С. П—ри	152—154
IX. Баптисти й Мальованці, Ів. Франка	154—160
Хроніка і бібліографія	24—34

РАСИ ЕВРОПИ І ЇХ ІСТОРИЧНІ ВЗАЄМИНИ.

(Дра Владислава Олехновича).

II.

II. Расові взаємини в Європі.

Пристаючи до дослідів над расовими відносинами в Європі, треба-б було розпочинати їх відповідно до методу уживаного звичайно в історії, а власне від найдавнішої епохи і йти опісля до найновіших часів.

Та що в передісторичній антропології так само як в історії, в міру віддалення від наших часів число докладно досліджених фактів маліє, не можемо ужити того методу в сій праці тим більше, що не маємо на меті систематичного викладу праісторії від найдавніших епох. Нам залежить передівсім на расових відносинах у нинішній добі.

В дальшій викладі подамо важніші добутки з передісторичної антропології. Тепер уважаємо за конечне зазначити на вступі тільки одно певне: від часу неолітичної епохи, т. є. менше більше від 8 до 10 тисяч літ, усі чашки належать до тих рас, що нині заселяють Європу. Сей факт не підлягає ніякому сумнівови нині і має велике значінє, бо зміняє цілковито загальний погляд на історію Європи. Доси відгравали першорядну ролю в умах істориків мандрівки народів, крім того історія нотувала кожду назву народа, зазначену в хроїках і у всіх памятках історичних. Наслідком того число народів доходить в історії до такої цифри, що повстає — можна сказати без пересадки — правдивий хаос народів. Передісторична антропологія простує ті погляди, вказуючи, що тільки невелике число рас засе-

ляє Європу від дуже давних часів та що ті самі раси тривають без зміни до наших днів.

Крім того факт сей має велику вагу і для самої антропології, бо дозволяє доповнити дослід неолітичних рас дослідом на живих особах тих рас, що існують тепер; а се дає можливість докладнішого пізнання і перенесення, що так скажемо, результатів із дослідів теперішніх рас на передісторичні часи, і то не лише що до фізичних, але й психічних прикмет.

Коли-б передісторична антропологія разом із геологією дала нам колись образ, навіть дуже подрібний, поочередного наступства рас, що в різних епохах заселяли Європу, було-б і тоді трудно вложити їх історію. Ми мали би понятє про фізичні прикмети, але не мали би докладних відомостей про психічні прикмети і не могли би собі відтворити образу психологічного розвою тих рас; ми не могли би злучити праісторії з історією.

Маючи-ж певність, що чашки з неолітичної епохи належать до тих самих рас, які можемо нині докладно слідити, дістаємо можливість доброго зрозуміння психологічних прикмет тих рас у передісторичній епосі.

При здобуваню хоч би найзагальніших понять про розвій передісторичних рас, можемо зрозуміти причини швидшого або повільнішого розширювання одних, а загибелі других, особливо коли передісторична археологія подає рівночасно дані, що дозволяють поповнити осягнені відомости про степені і характер культури даних рас.

З тих причин приступаємо вперед до дослідів над расами, що існують тепер.

Нинішня людність Європи, з виїмкою східних околиць і північних берегів, складається з трьох головних рас, яких оселі тягнуть ся в напрямі рівнобіжників; коли посуваємо ся з півночі на полудне, подибуємо немов три різні пояси людности, вложені в рас, що дуже різняться між собою; коли-ж посуваємо ся в напрямі рівнобіжників, то подибуємо все одну расу, чи то на півночі, чи в середній Європі, чи на полудні.

Північну Європу заселяє раса ясного довгоголовця; середню, гористу частину Європи від Фінїстеру через Альпи аж до східної частини Карпат, займають оселі темного короткоголовця; полудневу Європу, вложену в трьох півостровів: Іберійського, Італій-

ського і Грецького, як і поблизькі острови Середземного моря займає раса, прозвана середземноморською.

Приступаючи до подання фізичної характеристики кожної з тих трьох рас, мусимо пригадати, що чисті раси не існують зовсім; повисше наведені також не чисті цілковито; беручи проте річ стисло, предмет нашого досліджу становлять не три раси, але три мішанини рас, зложені в трьох расових первістків.

Ті три раси на подобу води, що всякає в пісок, перехрещують себе взаємно так сильно, що на границі первісного зіткнення витворюється мішана раса, в якій прикмети двох первістків рівноважаться обопільно і лише на кінцях осель, для північної раси на північних берегах, а для середземноморської на полудневих берегах Європи, виступають виразно прикмети властиві кожній расі; короткоголовці-ж лише в найвищих горах середньої Європи мають представителів чистого типу.

Подрібний дослід важливіших прикмет кожної раси і їх розміщення в Європі дадуть докладніший образ тої мішанини. Перед тим однак мусимо подати фізичну характеристику кожного типу з'окрема.

Зачинаємо від півночі.

Головні прикмети ясного довгоголовця такі:

Зріст високий — коло 1.68 m. до 1.70 m; шкіра біла, цера ясна з виразним румянцем на лиці.

Волосся ясне, зване загально ясноблонд, просте або легко філювате, деколи з легким золотавим відтінком.

Око ясне, в переважній більшості випадків ясносиньої барви.

Вид чашки подовгуватий; пропорція ширини чашки до її довжини, взятої за 100, або чашкова вказівка, виноситься коло 70 для типових чашок. Вид чашки є одною з найважливіших прикмет. Глядячи на голову довгоголовця з профілю, спостерігаємо ту прикмету відразу, бо слуховий отвір випадає в рівнім віддаленню від профілю чола й потилиці. Коли дивимося з переду, чашка видається вузкою.

Чоло також вузке.

Лице так само вузке і довге; ніс горбатий, високий і вузкий.

Фізична характеристика короткоголовця середньої Європи така:

Зріст середній — 1.65 m.; шкіра біла, цера ясна, але не так яснорожева, як при попереднім типі.

Волосє темне в різних степенях, починаючи від барви, званої загально „темний шатен“, аж до барви, що буває звичайно означувана виразом „брунет“; се цілком темна барва, але не чорна.

Очи короткоголовця темні, т. є. темношвиної барви.

Вид чашки у випадках скрайної короткоголовости зближаєть ся до круглого; вказівка одначе, т. є. пропорция пайбільшої ширини до довжини, виносить 87—89 для типів середних нижнших короткоголовців, пр. для Сабавдців. Чашка короткоголовця, оглядана з боку, зближаєть ся теж до округлого виду, а різнить ся від чашки довгоголовця тим, що в останнього слуховий отвір надвірний поміщений в середині між профілем чола і потилиці, а в першого ухо дуже близько потилиці. В типових чашках короткоголовців що найменше дві третині цілої довжини чашки немов висунені в перед, а різниця та показуєть ся найвиразнійше на скелетових чашках. Наслідком того висунення на перед частини чолової чашки, видаєть ся лице короткоголовця цофнене в зад, немов укрите під передною частиною чашки, коли в довгоголовця лице більше висунене в перед і се відбиваєть ся ще тим більше, що чоло низше і похилене в зад. Профіль короткоголовця зближаєть ся проте найбільше до клясичного, ідеального типу грецької штуки — з лицевим кутом, зближеним до простого кута.

Наслідком сеї різниці в будові чашки й лица, око короткоголовця немов укрите під передною частиною чашки і в живих осіб видаєть ся дуже глибоко уміщене.

Лице короткоголовця радше коротке, як овальне, а часто видаєть ся квадратним з причини висунених кутів долішньої щоки, що особливо відбиваєть ся на лицах старших і худих осіб.

Ніс короткоголовця трошки запалий, то значить має такий вид, що коли глядимо на нього з боку при нормальнім уставленю голови, верх носа лежить трошки вище ніж середина, т. є. навпаки як се бачимо в довгоголовця з горбатим носом. Ся різниця в будові носа видна не лише в формі хребта, але і в підставі носа, т. є. площі, в якій поміщені носові отвори. В короткоголовця площа та звернена в долину і трошки до переду, а в довгоголовця в долину і трошки до заду, беручи на увагу нормальну поставу чоловіка, т. є. коли оси погляду рівнобіжні до площі, на якій стоїть чоловік.

Середземноморська раса не однородна, хоч те саме можна би сказати й про расу короткоголовця середньої Європи;

про відмінні одначе тої раси будемо мати ще нагоду поговорити; говорячиж про саму расу середземноморську, маємо на увазі лише той її відлом, що заселяє полудневу Європу і острови на Середземнім морі.

Зріст індивідів тої раси низький: середно виносить 1.62 до 1.63 м. Барва шкіри темна. Загальна будова тіла не вказує великої фізичної сили. Кістяк і м'ясні розвинені мірно. Волосся чорне, часто переходить у кручо-чорну барву, т. є. з синявим блискучим відтінком. Очи темнопивні.

З огляду на будову чашки середземноморська раса належить до довгоголовців. Лице вузке, звичайно сухе. Ніс горбатий, римський, високий і вузкий.

Ми сказали вже, що сі три раси розміщені так, що ділять Європу на три часті: північну, середню і полудневу. Рівночасно зробили ми увагу, що між тими трьома расами не можна потягнути ніякої границі, бо вони мішають ся з собою на подобу двох пливів, що переходять у себе взаємно на основі дифузії.

Близший розслі́д деяких головні́йших прикмет, певне їх степенуванє в мішанині, що повстає з двох попередніх рас, дасть нам докладні́ше понятє про оселі кожної з них; тепер скажемо тільки загально, що ясний довгоголовець півночі пореважає виразно в отсих краях: в північній частині Великої Британії, а саме в Шкоції, в Голяндії, Данії і дальше на схід понад берегами Балтійського моря, кінчаючи на просторах, заселених Литовцями й Латшимами. Швеція, Норвегія й Ісландія творять немов осередок території ясного довгоголовця; тут сей тип переховав ся найліпше.

Про границі ясного довгоголовця на північнім Сході і його сусідство з фінськими племенами будемо говорити на иньшій місці.

Оселі короткоголовця середньої Європи тягнуть ся здовж лінії від Фінїстери через середню Францію, Альпи і Карпати.

Середню Францію, а власне Оверію, заселяють потомки Кельтів. Альпи і їх збіча, як північні, так полудневі, в напрямі Італійського півострова, займають теж короткоголовці. Сабавдці, що заселяють один із найвисше положених альпейських країв, уважають ся за найчисті́йших, найменше змішаних представителів раси короткоголовців.

Ціла страфа земель від збіч Альп через Чехію до Карпат заселена також короткоголовцями. На найвисших верхах Карпат,

у Закопанім під Татрами, живуть теж представителі тої раси усталеного і чистого типу.

Ціла довжина Карпат із їх збічами належить до осель короткоголовців.

Сей тип, найчисленніший в Європі, переходить до Азії і тягнеться через Малу Азію, Вірменію, Персію аж до плоскогір'я середньої Азії, до гір Гінду-Куш і Паміру.

Оселі середземноморської раси найліпше означити так, що вони лежать на полудне від осель короткоголовців. В Європі становлять вони значний процент населення Іспанії, хоч на цілім просторі того півострова вони змішані досить однотайно з короткоголовцями, що зайшли туди пізнійше.

На Італійськім півострові можна відрізнити виразно два расові елементи. На півночі, почавши від збіч Альп, тягнуть ся оселі короткоголовця, але чим більше до полудня, можна добачати щораз сильнішу домішку середземноморського елементу, аж у кінці на полудни, особливо в Сицилії, яку можна вважати продовженням півострова, середземноморський елемент стає майже чистий. На Грецькім півострові расові відносини ачальогічні, хоч помішане первістків більше хаотичне. Все одначе на полудневих окраїнах має перевагу середземноморський елемент.

Ми сказали вже, що всі острови Середземного моря заселяє середземноморська раса, а треба ще додати, що на островах західної половини того моря ся раса переховала ся в значній чистоті. Крім осель в Європі заселяє середземноморська раса Канарійські острови, північні побережа Африки і стикаєть ся безпосередно з хамітською расою (Феляги в Єгипті) і дальше з семітською расою в Азії (Сирийці, Араби). Обі останні раси, т. є. хамітська й семітська, разом із властивими середземноморцями належать до одного типу темного довгоголовця.

Розміщенє головніших расових прикмет.

Ми пізнали в головних нарисах нинішні оселі трьох головних європейських рас і сказали, що раси ті властиво не межують із собою, але взаїмно проникають себе, витворюючи мішанину, посередню расу.

Розслід тих мішаних рас цікавий з багатьох причин, а головно як явище перехрещуваня; та нам залежить передівсім на означеню загального характеру самого процесу перемішуваня, бо

се дасть нам можливість висловити деякі висновки загальнішої натури, що можуть служити як важні історичні вказівки. Для пізнання характеру того процесу перемішування рас треба розслідувати розміщене поодиноких расових прикмет у теперішній мішанині.

Розміщене чашкової вказівки в Європі.

Численні праці довершені в різних місцевостях Європи над чашковою вказівкою дають можливість нарисовання відповідної мапи. Маємо власне перед собою мапу, опрацьовану Уілліамом З. Ріплем.¹⁾ На тій мапі чорна барва означає вказівки 87—89; в міру знижування вказівки барва стає ясніша і переходить остаточно в цілком білу при вказівці понизше 77. Всіх степенів є сім; кожна група різниться від попередньої двома одиницями. Вже з попередніх даних про оселі трьох головних рас Європи можна бачити, що найвисші вказівки припадають на середні території осель короткоголовців. Мапа Ріплекса представляє се поглядом.

Перша, найдалше на захід висунена пляма чорної барви (вказівки 87—89) займає середину Овернії у Франції; друга більша чорна пляма, відділена від першої невеличким, трошки яснішим пояском барви, займає цілу височину Альпейську. Опісля слідує перерва, а далше чорна пляма прямує на полудне понад берегом Адріатського моря, через Босну, Герцеговину, Чорногору і Далматію.

Ріплей опрацював лише мапу західної і середньої Європи; отже для її доповнення належить цілу Карпатську височину означити коли не чорною плямою, то в кождім разі дуже темною (чашкова вказівка у західних Карпатських гірняків виносить 85—86, у східних 84—85)²⁾. Всі ті плями оточують ясніші барви в міру віддалення від середини плями. Поменшування темної барви на північ і поступення її переміна на ясніші барви — досить правильні. Ся поява залежить від того, що чашкові вказівки зменшують ся поступенно в тім напрямі, витворюючи правдивий правильний аритметичний ряд, що поменьшуєть ся.

¹⁾ L' Anthropologie з р. 1896, ст. 518.

²⁾ Вказівки на мапі Ріплекса значно висші від поданих у праці Топінара; останній подає вказівку для Овернії 84—85. На ті різниці не звертаємо уваги, бо нам залежить не на стислості обсервації даного факту, але на його загальнім характері. Різниця певно заходить тут задля иншого методу помірив.

Сю появу можна найліпше оцінити, коли візьмемо на увагу просту лінію, що переходить від Альпейської височини, пр. із Сабавдні на північ через східні департаменти Франції, далше попри східну границю Бельгії, опісля через Голандію аж до заливу Зуйдерзе. На тій лінії подибують ся всі вказівки, почавши від групи 89—87, аж до вказівки понизше 77, а кожда група займає на тій лінії майже однаковий простір. Так само коли візьмемо другу лінію рівнобіжну до попередньої, що веде від східних збіч Альпейської височини до підстави данського півострова, побачимо, що розклад вказівок буде цілком подібний. Взагалі коли будемо посувати ся далше на схід, побачимо, що кожда лінія, яка веде з середньої Європи до берегів Балтійського моря, представить нам аналогічну появу; мапа Ріплєя вказує нам сей факт на перший погляд. Ся поява залежить від перемішання двох різних расових первістків: ясного довгоголовця з одного боку і короткоголовця середньої Європи — з другого.

Не задавано собі досі питання: до якої епохи належить віднести сю появу перемішування двох типів. Брока достеріг її перший у Франції. Короткоголовця Оверії надав він назву Кельтів, а довгоголову расу назвав загально расою Кимрів, розуміючи під нею германську расу взагалі. Тим способом Брока погоджував потрохи той факт із пануючою тоді теорією Макса Міллера про мандрівки народів із Азії, маючи на думці історичну епоху. Коли сю появу добачено і в Німеччині, повстала теорія, відповідно до якої північний довгоголовець є представителем Арийців, а короткоголовець представляє якусь незнану расу тубильчу, правдоподібно туранського, азійського походження.

Поява поступенного зменьшування чашкової вказівки існує і на землях Славян, що займають рівнини положені на північ від Карпат; розслідам її у нас присвяtimo кілька слів.

Вже перша праця, що дотикає фізичної характеристики галицького населення і вийшла з під пера проф. Маєра та д-ра Коперницького,*) виказала, що чашкова вказівка зменьшуєть ся в міру віддалення від верхів Карпат до північної рівнини. В відповіднім місці (ст. 158) сеї праці читаємо:

„Сей цікавий факт, що однаково між руським і польським населенням короткоголовий тип чим раз більше розповсюднений в міру

*) „Charakterystyka fizyczna ludności galicyjskiej“, Краків, 1876 р.

того, як людність поселяла ся щораз ближше до верхів рік, міг би мабуть насунути гадку, що між топографічною прикметою якоїсь околиці і типовою будовою голов у тамошнього населення може заходити певна причинова звязь. Але такий здогад про подібний вплив противив би ся найбільше узаasadненим і переважно признаним гадкам антропологів про вплив окруження на фізичний тип чоловіка; ми повинні проте вижидати пояснення сього факту дорогою історично-етнологічних розсліdів про наш край“.

В другій серії розсліdів автори почали сумнівати ся про істнуванє сього факту, бо кажуть: ¹⁾ „Хоч проте факт, що впливає з попередніх спостережень і виказує певну звязь між степенем брахікефалії у Поляків і їх топографічним розміщенєм із одного, а краніологічним тінном Русинів із другого боку, представив ся нам на разі так значучо, як на те заслугував під антропологічним зглядом, то на підставі нинішніх спостережень не лише значінє сього факту, але й сама його актуальність сильно захитані“.

Те хитанє і непевність в оцінці повисшого факту походять головнио звідти, що автори шукали його виясненя в ріжницях, що заходять між польським і руським племенем, як на те вказує дальший уступ. ²⁾

„Між долішниками в Поляків із надвислянських низин короткоголової форми найбільше розповсюджені (76%), у Поляків осілих на Руси (східна Галичина) вони найменше численні (57%). За те посередноголові і довгоголові форми в останніх два рази частійші (25% і 17%), як у перших (12% і 9%). Остання обставина, що виходила вже з попередніх наших спостережень, стверджувала би немов наші уваги, висказані тоді про походженє збоченя в Поляків на Руси від головного типу і мала би велику антропологічну вагу, коли б її колись потвердили спостереження, численнійші і певнійші від дотеперішніх. Проте не кваплячись із принятєм повисшого спостереження, що насуваєть ся нам вдруге, за антропологічну ціху фактично усталену, маємо в ньому одначе подобицю, гідну уваги і окремого розсліду. Скажемо виразнійше: 300 добрих спостережень кефальометричних про Поляків із руських повітів і стільки-ж із надвислянських низин, довершених одною особою, можуть рішучо розв'язати сю важну квестию“.

¹⁾ Zbiór wiad. antrop. kraj. I, 9, 1885, ст. 62.

²⁾ Тамже, ст. 63.

Ближші і докладніші розсліди доказали, що погляд сей цілком справедливий: чашкова вказівка в Галичині обнижається від заходу на схід; залежить се від примішки середземноморської раси в східній Галичині. Та сама поява існує і на верхах Карпат, бо в Закопанім виносить вказівка 85—86, а коло Черногори ледви 84; та все таки факт поменьшування чашкової вказівки існує на лінії Закопане-Краків так, як і на лінії Черногора-Львів.

Важнішою річю є, що сей факт можна спостерегти не тільки в границях Галичини, але й значно дальше на північ.

Наші розсліди в границях польського королівства, а власне в губернії Люблинській, Радомській і Ломжинській, та на Литві, разом із дослідями довершеними иньшими дослідниками, дозволяють нам усталити сей факт для цілого простору на північ від Карпат. Коли розсліди чашкові вказівки на лінії, поведений з верхів західних Карпат, Закопаного, через Краків і Варшаву до границь Литви і дальше через Литву, Жмудь, то переконаємо ся, що розклад вказівок буде такий самий, як на лініях, розсліджуваних перше в середній і західній Європі.

Ріжниці не дотикають основної прикмети появи, опертої на поступеннім зменьшуванню вказівки, або короткоголовости. Релятивні ріжниці опирають ся на тім, що вказівки на верхах Карпат трохи низші; хоч спад від верхів гір до долини Висли виразний; посередні вказівки 82—81 займають значно більший простір, бо тягнуть ся через Королівство польське аж до Литви. Дальший виразний спад починається на Жмуді і кінчить ся в границях осель нинішніх Латишів вказівкою 78. Для расових відносин, що дотикають славянських земель, які лежать дальше на схід, бракує доси подрібних даних, аби можна було на основі тої одної ціхи дати якесь понятє про расові відносини; поговоримо проте про них на иньшій місці.

Говорячи доси про короткоголовців середньої Європи, ми мали на увазі їх відносини до раси довгоголовця півночи; тепер скажемо ще кілька слів про відносини раси короткоголовців до полудневої раси, се-б то Середземноморців.

В сути річи засаднича поява полишається й тут, бо головні чинники ті самі, т. є. помішанє двох расових елементів: короткоголовця і довгоголовця; але другорядні обставини, які зрозуміємо в дальшій тягу, вплинули на те, що сама поява не виступає на так великім просторі. Коли прим. візьмемо лінію від середини Овернії

до Ліонського заливу, то отримаємо також ряд поменшуваних вказівок чашкових від 87 до 80. Але найбільше характеристична буде лінія, що веде з середини Альпейської височини через Апенінський півостров аж до полудневого його кінця; на тій лінії зменшується чашкова вказівка так само, як на лінії, що веде з середини Альпейської височини до Голландії, а властиво до заливу Зуйдерзе.

В інших частях Європи пропорція вказівок трохи відмінна, але ті краї лежать, що так скажемо, на кінцевих лініях Європи і поза границями головної появи перемішування двох расових первістків. І так до Іберійського півострова дісталося відповідно не велике число короткоголовців, при тім діставалися вони там у різних епохах і ніколи не утворили однородної, збитої маси. Засадничим елементом расовим Іспанії полишилися Середземноморці, хоч крім короткоголовців (Кельтів) в Іспанії є виразні сліди елементу ясного довгоголовця півночі, на що зрештою є докази і в історичних часах.

В Англії, в четверторядовій епосі, належали первісні жителі також до середземноморської раси. Опісля, коли той край став півостровом, дісталася до Англії тільки невеличка частина короткоголовців; далеко більше прибувало їй північних первістків расових, і тому то вказівка в Англії одностайна на всьому просторі; вона виносить усюди коло 78, виказуючи виразну перевагу довгоголових первістків.

Данія, Швеція і Норвегія — се немов батьківщина ясного довгоголовця; в тих краях полишився найчистіший тип, а чашкова вказівка — беручи на увагу простір і залюднене — найнижша.

Розклад чашкової вказівки дає нам можливість представити загальний нарис расових відносин в Європі. Загальний образ тих відносин відповідно досить простий і в кількох словах представляється так: В середнім гористім поясі Європи є деякі околиці, в котрих переходується короткоголовець в чистій відміні, а то: в середині Овернії, на цілій височині Альпейській, в горішній частині Балканського півострова, вкінці на верхах Карпат. Коли візьмемо на увагу вказівки від найвищих до 83, то простір зайнятий короткоголовцем, буде розтягатися від Фіністери через цілу середню Францію і середину Європи аж до Дніпра; понад те короткоголовці займають майже цілий Балканський півостров.

Відносини короткоголовця до довгоголових рас від півночі і полудня означає дуже добре поступенне, повільне зменшуване

чашкової вказівки. Се факт великої ваги, бо вказує, що відносини тих двох первістків расових тривають дуже давно, а впливом їх є перемішуванє тих двох відмінних первістків протягом довгого часу і то як від півночі, так і від полудня.

З р і с т.

При розсліді перемішуваня рас чашкова вказівка є найважнійшою прикметою, але й иньші ціхи, як прим. зріст, дають теж важні дані, бо зріст належить до дуже постійних расових ціх.

Знаємо вже, що ясний довгоголовець є високого росту, короткоголовець — середного, а середземноморець — низького. Тому, що ми пізнали вже оселі тих трьох рас в Європі, проте можемо з гори провидіти, який буде результат розсліду сеї расової ціхи. Що тикаєть ся західної і середньої Європи — зріст мусить бути найбільший на півночі, найменший на полудні. Погляньмо, які подробиці представляють під тим зглядом нинішні європейські держави.

Зріст у Франції. Найдокладнійше розслідений зріст людности нинішньої Франції, завдяки невтомній енергії Брока і його школи. Подрібні розсліди, ведені найрізноморднішими методами, виказали, що одна частина, північна має найвисший зріст, середна частина — низький, третя частина полуднева, оперта на Піриней, має зріст середний. Сі ріжницї залежать від того, що в північній Франції є найбільша примішка ясного довгоголовця; в середній, як уже знаємо з розслідів над вказівкою, скуплені садби короткоголовця, а на полудні, хоч зріст середземноморської раси найнижший, то первісток ясного довгоголовця полишив ся тут у значнім числі, підносячи наслідком того пересічну цифру зросту; середна отже височина, як скупленє короткоголовців, дає найнижший зріст. Мандрівки ясного довгоголовця, що йшли до Іспанії, затримували ся якийсь час перед Піринейми, як природною перешкодою і піднесли зріст давнішого населеня полудневої Франції.

Подрібні мапи зросту дуже цікаві, бо дозволяють у численних випадках ствердити напрям мандрівок або також повільного ширеня якоїсь раси в давніших теріторіях.

Одною з найцікавійших мап, що представляють поглядом відносини двох головних рас у Франції, є мапа, уложена на отсій засаді оцінки зросту: В кождім департаменті обчислюють цифру пописових, яких зріст перевищає 1.732 м. на загальне число 10.000 пописових. Показуєть ся отже, що найбільше число 1560

випадків високого зросту випадає на північні департаменти, а найменше, 316 на середину Овернії.

Коли угрупуємо всі департаменти Франції у двох частинах так, що в одній залишимо ті, в яких виходить надвишка від 1560 до 694, а в другій від 686 до 316, то Франція розпаде ся на дві майже рівні частини, а передільна лінія буде йти рівнобіжно і майже в рівнім віддаленю від бельгійської границі на півночі і від полудневої границі, або лінії Піринеїв.

Зріст у Бельгії. Бельгія за малий край, аби з його даних можна було робити подрібні висновки; зазначимо лише, що середній зріст дорослих жителів Бельгії виносить по обчисленнях Кетелета 1'688 м., коли пересічна для Франції виносить 1'650 м. Положення Бельгії на північ від Франції оправдує вповні сю ріжницю.

Зріст в Англії. Цікаву появу що до зросту представляє Англія. Ми бачили, що чашкова вказівка однакова майже на цілїм просторі Англії і подали причину сеї появи, а то, що обі перемішувані раси належали до довгоголовців, але ріжнили ся зростом. Давнійша раса належала до первістку середземноморців і приходила з полудня Європи, пізнійша раса була високого росту і приходила з півночі Європи. По причині сеї ріжниці зросту бачимо в нинішній Англії поступенне збільшуване зросту від полудня на північ. На полудневім березі середня цифра зросту спадає в деяких околицях до 1'63 м., а навіть до 1'61 м., на північ знов зріст збільшаєть ся поступенно і доходить у Шкоції середно до 1'71 м.

Зріст у Швеції й Норвегії. Зріст населення тих країв належить до найвищих і виносить середно: для Швеції 1'69, для Норвегії 1'71 м. Є певна аналогія в появі зросту між Швецією і Норвегією з одного, а Шкоцією з другого боку. І тут і там зріст збільшуєть ся до півночі; і тут і там найвищий зріст ховаєть ся в горах і на дрібних, глибоко всунених у море північно-західних допливах. Належить одначе додати, що Норвежці висші від Шкотів і є найвищим народом в Європі — принаймьне в деяких округах.

Зріст у Німеччині. Осередком найвисшого зросту для німецького народу є підстава Данського півострова; звідси зменьшаєть ся зріст у полудневім, а властиво східно-полудневім напрямі.

Зріст на Італійськїм півострові. Найвищий зріст спостерігаємо в Венецькій провінції, що поясняєть ся тим, що край

сей лежить зараз при воротах, якими північні орди могли входити до Італії.

В Піємонтї, з причини близького сусідства зі збитою альпійською групою короткоголовця, зріст низький. Трошки збільшається він у Тосканії, далі на полудне зменьшується поступово і доходить до мінімум зросту для Європейця на острові Сардинії, де виносить середно заледви 1·58 m.

Сей подрібний розбір расових відносин, що впливають із розсліду зросту, кінчимо увагами, які подав Тоїнар в кінці розділу, де говорить про зріст в Європі.

„Європа, з причини ріжнородности зросту, дає можливість робити студії над великими стежками рас, що стирають ся з собою. Три головні європейські раси існують у більших-або меньших групах, що в численних випадках зникають, немов би розпливали ся одна в одній. Та коли поминамо подробиці, ті три раси представляють ся так:

Раса ясного довгоголовця в найчистійшій стані існує на острові Ісландії, в Норвегії і Шкоції. На полудни Шкоції зріст зменьшується поступово. З Норвегії, через Швецію й Данію, як і через Фінляндію, переходячи на територію Росії, обнижається також.

В деяких околицях зріст збільшається трохи, приміром довкола полудневих берегів Балтійського моря, а звідти у трохи східнім напрямі на полудневий захід — до Вестфалії, Люксембурга і рівнин Шампанії, далі знов аж до узгір'я Бургундії, але як загальна поява, існує безнастанне поменьшування до полудня. Найдовша лінія поступового поменьшування веде з Фінляндії через Королівство польське і Австро-Угорщину, звідки йдуть три відноги: перша — в напрямі Сербії, друга — в напрямі Піємонта, а третя — аж до полудневих окраїн Італії.

Північне море з Калетанським проливом і Балтик становлять первісне або друге огнище ясного довгоголовця, коли береги Середземного моря становлять первісну садibu темного довгоголовця. Між тими двома первістками довгоголової раси подибуємо расу короткоголовця середного росту“.

Барва волося, очий, шкіри.

Барва волося, очий і шкіри може бути також предметом студий для докладнішого означення відносин рас в Європі, а то тому,

що три головні раси європейські різняться ся значно на тій точці. Наслідком мішання рас повстають посередні барви.

В барві волося, при перемішуваню європейських рас, творять ся всякі можливі відтінки, від кручо-чорної до найяснішої, майже білої. Поміж тими двома скрайними барвами укладано кількадесять-прібок волося з так степеновими барвами, що прібки, які лежали побіч себе, не різнили ся майже.

В барві шкіри заходить та сама поява. В Європі існують численні відміни барви шкіри: від білої, делікатної, з сіткою волоскових начинь — у жителя півночі, аж до снідої, темної шкіри середземноморця.

Барва очий дає знаменитий приклад повставання посередних барв: коли одно з батьків має очі пивної барви, друге синьої, в дитині буває барва очий в численних випадках зелена; є се той самий результат, який отримує маляр, коли мішає з собою сі дві барви.

Одначе для означення відносин расових первістків у певній мішанині не стільки має значіння розслід витворюваних мішаних барв, скільки присутність барв, властивих кожній расі посеред даної мішанини. Та засада показала ся найпрактичнішою і служить основою для всяких нижішних праць в обсягу антропологічної характеристики кожної людности, а одержані сею дорогою результати вдоволяють вповні.

Для докладнішого пізнання результатів, осягнених в Європі, подаємо кілька цифр, що дають докладне понятє про взаємні відносини расових первістків у трьох краях, а то: Скандинавії, Франції і Іспанії. Подані цифри представляють процентіві відносини. На сто одиниць.

	Скандинавія.	Франція.	Іспанія.
Чорне волосє	4,3	10,4	39,4
темне "	11,2	16,7	35,2
ясне "	43,0	29,0	4,2
ясно-блѡнд волосє	6,4	4,4	0,6
рудаве "	1,8	1,9	0,3
чорні очі	2,1	4,5	21,5
темні "	6,3	14,1	19,7
пивні "	6,3	10,7	16,4
сиві "	17,2	26,2	18,5
сині "	68,4	44,5	23,9
снїда шкіра	17,8	49,1	66,5
посередна шкіра	4,6	8,6	18,9

Переглядаючи отсю таблицю можемо легко взяти собі справу з відносин трьох расових первістків у кождім тім краю.

Аби ті відносини зробити виразнішими, викидаємо з рахунку мішані барви, посередні, а полишаємо лише темну і ясну барву; тоді отримаємо таку табличку:

Темне волосє	15,5	39,1	74,6
ясне "	75,8	63,5	23,3
темні очі	8,1	18,6	41,2
сині "	68,4	44,5	23,9
темна шкіра	17,8	49,1	66,5
ясна "	77,6	42,3	14,5

Посуваючи аналізу даліше, для осягнення відносин расових типів, лучимо темну барву волосє, очий і шкіри в одну групу. а ясну барву у другу; тим способом отримаємо просту пропорцію типів:

	тип блондина	темний тип
Скандинавія	77,3	13,8
Франція	39,2	49,9
Іспанія	20,5	60,7

Коли-б ми тим самим способом розслідили народи середньої Європи, прим. беручи на увагу Данію, Німеччину, Італію, то отримали би ми аналогічний результат: ясна барва очий і волосє, що переважає на півночі, зменьшуєть ся поступенню на полудне, і навпаки — темні барви переважають на полудні, а зменьшують ся на північ.

Коли посунемо ся даліше на схід, побачимо сю саму появу. Коли з литовсько-славянських земель поведемо лінію приміром від Ковна через східні повіти Королівства польського і східну Галичину до Черногори, то синя барва очий буде поступенню меншати в міру, як будемо посувати ся від півночі на полудне. На Жмуди число синіх очий доходить до 60%, а в околиці Черногори спадає до 2%.

Невелике число розслідів, довершених досі, не дозволяє нам поставити так докладні цифри, які подали ми для західної Європи, але вони й так вистають, аби виказати цілковиту аналогію до расових відносин, пізнаних докладно в середній і західній Європі. Про деякі, зрештою незначні ріжницї, будемо мати нагоду поговорити на иньшій місци. Тут зазначимо тільки певну властивість, що ціхує східну Європу: на верхах Карпат ріст короткоголовіців збільшаєть ся. В середній і західній Європі ріст, як ми бачили, змень-

шаєть ся поступенно від півночи на полудне, що залежить від того, що ріст ясного довгоголовця високий, ріст короткоголовця середньої Європи середній, а середземноморця низький. Отже відлам короткоголовців, що заселяють Карпати і краї Балканського півострова, визначаєть ся ростом висшим від середного. Появу сю можна завважати і дальше на схід, а то в полудневій частині російської держави.

З тою одною виїмкою, що дотикає тільки одної ціхи, росту, взаємні відносини трьох головних рас західної і середньої Європи однакові. Чашкова вказівка, барва шкіри, волося, очий, ріст — вказують, що найважнішою загальною признакою тих відносин є поступенне перемішуванє тих трьох рас. Сей стан річи представляють найліпше мапи, опрацьовані для кожної признаки з окрема. Переглядаючи ті мапи по черзі, можна бачити докладно появу взаїмного проникання одної раси в оселі другої.

Коли-б хотів хто представити сю появу на одній мапі, мусів би її уложити так, аби кожда з трьох рас була означена иншою барвою. Расу ясного довгоголовця належало би представити за помічю ліній, що виходили-б із Ісландії, Шкоції, Норвегії і Швеції. Ті лінії розходили би ся промінисто по цілій Європі, досягаючи північних берегів Африки і Малої Азії, а на сході через закаспійські степи західно-північних збочів середно азійської височини. Барва, що мала-б представляти расу темного довгоголовця, обіймаючи побережа Середземного моря, йшла би з країв полудневої Європи промінисто на північ аж до Швеції і Норвегії, до північних границь Литви, а через ворота поміж Чорним Морем і Карпатами досягала-б рівнин полудневої Росії аж поза Дніпро.

Оселі короткоголовця кельто-славянської раси займають, як знаємо, середину Європи поміж двома попередними расами. Барва, що представляла-б ту расу, була-б темна в середній Європі, де короткоголовці сидять збитими масами, а на північ і полудне блідніла-б, доходила-б одначе і до полудневих і до північних окраїн Європи.

(Далі буде).

З польського переклав Я. Я.